

Wskaźniki kluczowe dla społecznej oceny cyklu życia produktu w sektorze górnictwa węgla kamiennego z perspektywy sieciowości strategicznej przedsiębiorstw

Key indicators for social life cycle assessment in the coal mining sector from the perspective of strategic network of enterprises

Mgr Marzena Majer^{*)}

Treść: W artykule przedstawiono wyniki badań dedykowanych weryfikacji założeń metodologicznych SLCA (z ang. *Social Life Cycle Assessment*) dotyczących wyznaczania zakresu oceny wpływu w wymiarze społecznym na przykładzie sektora górnictwa węgla kamiennego. Badania zaprojektowano nawiązując do roli partycypacji społecznej we wdrażaniu zasad rozwoju zrównoważonego, założeń teorii interesariuszy oraz sieciowości strategicznej przedsiębiorstw. Uwagę skupiono na wybranych grupach interesariuszy przedsiębiorstw górniczych, społecznościach lokalnych i kooperantach, których aktywne zaangażowanie w proces diagnozowania aspektów społecznych istotnych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym jest niezmiernie ważny. Uzyskane wyniki pozwoliły na wyodrębnienie zbioru kluczowych wskaźników społecznych oraz określenie stopnia kompleksowości ocen prowadzonych na ich podstawie. Rezultaty przeprowadzonych badań są ważne nie tylko z punktu widzenia weryfikacji założeń techniki SLCA, ale także w kontekście stosowania standardów raportowania zrównoważenia (obejmujących oddziaływanie na wymiar społeczny) przez przedsiębiorstwa górnicze, czy też tworzenia raportów społecznej odpowiedzialności. Pozwalają bowiem wskazać te aspekty społeczne, w odniesieniu do których opomiarowanie wpływu jest szczególnie ważne w opinii zewnętrznych grup interesariuszy oraz w kontekście uwarunkowań krajowych, regionalnych i lokalnych, a także charakteru oraz skali oddziaływania przedsiębiorstw górniczych.

Abstract: This paper presents the results of study dedicated to the verification of methodological assumptions of the SLCA (Social Life Cycle Assessment) which concern the determination of the scope of impact assessment in the social dimension on the basis of the coal mining sector. The study was designed with reference to the role of the social participation in applying the rules of the sustainable development, as well as the assumptions of the stakeholders theory and the reference to strategic network of enterprises. The attention was focused on selected groups of stakeholders of mining companies, local communities and cooperating companies, whose active involvement in the process of diagnosing the social aspects, relevant for assessing the impact of mining companies in the social dimension, is very important. The results allowed to select the set of key indicators for conducting the social life cycle assessment and determine the degree of complexity of the assessment conducting on their base. The results of the study are important not only from the point of view of verification of the assumptions of the SLCA technique, but also in the context of applying by mining companies the sustainability reporting standards (including impacts on the social dimension) or corporate social responsibility reporting. It allows to indicate the social aspects, whose assessment is especially important in the opinion of external stakeholder groups and in the context of national, regional and local circumstances, as well as the specifics of activities carried out in the coal mining sector.

Słowa kluczowe:

górnictwo węgla kamiennego, rozwój zrównoważony, społeczna ocena cyklu życia (SLCA)

Key words:

coal mining sector, sustainable development, social life cycle assessment (SLCA)

1. Wprowadzenie

Przyjęcie założeń koncepcji rozwoju zrównoważonego w polityce prowadzonej zarówno na poziomie Unii Europejskiej, jak i w kraju, zrodziło w konsekwencji wiele nowych wyzwań związanych z praktycznym wdrożeniem zasad z niej wynikających. Dotyczy to także poziomu podstawowych jednostek realizujących procesy produkcyjne, a więc podmiotów gospodarczych. Przewartościowanie celu rozwoju, którym nie jest już tylko i wyłącznie zysk ekonomiczny, stanowi istotną zmianę dla postrzegania sfery gospodarczej oraz funkcjonowania przedsiębiorstw, roli jaką pełnią,

a także oczekiwań formułowanych pod ich adresem. Wpływa to na sposób oceny prowadzonej działalności gospodarczej, w której ważne staje się oddziaływanie przedsiębiorstw na trzy równoważne wymiary rozwoju zrównoważonego: ekonomiczny, środowiskowy i społeczny. Dotyczy to zwłaszcza tych rodzajów działalności gospodarczej, w których poziom wywieranego wpływu jest znaczący, a do których niewątpliwie zalicza się sektor górnictwa węgla kamiennego.

W konsekwencji, coraz bardziej rozpowszechnionym działaniem przedsiębiorstw stało się sporządzanie raportów zrównoważenia lub też raportów społecznej odpowiedzialności. Działania tego typu podejmuje również wiele podmiotów działających w krajowym sektorze górnictwa węgla kamiennego, jak chociażby: JSW S.A., Katowicka Grupa

^{*)} Główny Instytut Górnictwa w Katowicach

Kapitałowa (KHW S.A.), Grupa TAURON (a w jej ramach TAURON Wydobycie S.A.), Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A. Przedsiębiorstwa te odwołują się do wytycznych uznanych standardów raportowania, takich jak przykładowo Global Reporting Initiative (GRI), seria ISO 26000. Notowane na giełdzie przedsiębiorstwa górnicze wchodzą również w skład giełdowego indeksu spółek odpowiedzialnych społecznie (Respect Index). Opracowano również szereg narzędzi odnoszących się do oceny wpływu wywieranego na poszczególne wymiary rozwoju zrównoważonego, zwłaszcza na wymiar środowiskowy (standardy serii ISO 14000/14044). Na tym tle rozwój technik oceny dotyczących wymiaru społecznego jest znacznie uboższy, a za szczególnie interesującą propozycję należy uznać Społeczną Ocenę Cyklu Życia (SLCA, z ang. *Social Life Cycle Assessment*). Zaletą tej techniki oceny jest fakt, iż rozważa ona cały cykl życia produktu i tym samym całościowo ujmuje kwestię wpływu wywieranego w wymiarze społecznym.

Społeczna Ocena Cyklu Życia nie została do tej pory zastosowana w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Wynika to częściowo z faktu, iż prowadzenie ocen oddziaływania przedsiębiorstw w wymiarze społecznym stanowi kwestię złożoną, która rodzi duże problemy w opracowaniu jednolitego standardu. Na znaczeniu zyskują w tym wypadku różnice w rozwoju społeczno-gospodarczym, a także uwarunkowania związane z samym produktem/usługą, czy też specyfiką sektorów i branż. W przypadku ocen odnoszących się do wymiaru społecznego, ogromne znaczenie ma również zapewnienie partycypacji społecznej i zaangażowania zróżnicowanych grup interesariuszy przedsiębiorstw. Powyższe kwestie są istotne między innymi dla prawidłowego wyznaczenia zakresu prowadzonych ocen, także w odniesieniu do przedsiębiorstw górniczych. Opracowane wytyczne dotyczące stosowania techniki SLCA wymagają więc weryfikacji pod kątem specyfiki działalności prowadzonej w sektorze górnictwa węgla kamiennego.

2. Założenia techniki SLCA i problematyka wyznaczenia zakresu oceny wpływu w wymiarze społecznym w sektorze górnictwa węgla kamiennego

SLCA jest stosunkowo nowym instrumentem oceny, a podstawowe wytyczne dotyczące jego założeń opublikowano w 2009 roku w przewodniku wydanym pod auspicjami Programu Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska. Zgodnie z definicją, SLCA stanowi „technikę oceny wpływu społecznego (i wpływu potencjalnego), której celem jest ocena aspektów społecznych i społeczno-ekonomicznych produktów i ich potencjalnych pozytywnych oraz negatywnych oddziaływań w cyklu życia obejmującym wydobycie i przetwarzanie surowców, produkcję, dystrybucję, użytkowanie, recykling oraz ostateczne usunięcie” (Benoit, Mazijn 2009). Dzięki odwołaniu się w swych założeniach do podejścia opartego na cyklu życia produktu technika ta uwzględnia specyfikę współczesnej gospodarki, odnosząc się do ujęcia procesowego i rosnącego stopnia powiązań podmiotów gospodarczych w łańcuchu wartości. W konsekwencji pozwala uniknąć przesuwania negatywnych wpływów w wymiarze społecznym na inne etapy cyklu życia produktu, dając całościowy obraz oddziaływań.

Zgodnie z wytycznymi, przeprowadzenie społecznej oceny cyklu życia obejmuje następujące fazy:

- 1) cel i zakres,
- 2) analiza zbioru,
- 3) ocena wpływu,
- 4) interpretacja.

W myśl przyjętych założeń, określone działania (tryb postępowania) przedsiębiorstw, a tym samym wpływ wywierany w wymiarze społecznym rozwoju zrównoważonego, oceniany jest poprzez określone kategorie wpływu: prawa człowieka, warunki pracy, zdrowie i bezpieczeństwo, dziedzictwo kulturowe, relacje władzy/mechanizmy rządzenia i stosunki społeczno-ekonomiczne. Do wymienionych kategorii odnoszą się podkategorie wpływu (obszary wpływu), przyporządkowane do głównych grup interesariuszy przedsiębiorstw (pracownicy, konsumenci (użytkownicy), społeczność lokalna, społeczeństwo oraz aktorzy łańcucha wartości (np. dostawcy, kooperanci)) (Benoit, Mazijn 2009). Zgodnie z założeniami metodologicznymi SLCA, wyszczególnione podkategorie wpływu gwarantują pełną kompleksowość prowadzonych ocen, a ich liczba jest zróżnicowana w odniesieniu do poszczególnych grup interesariuszy (od 5 podkategorii wpływu w przypadku konsumentów, do 8 w przypadku pracowników).

Jedną z podstawowych kwestii problemowych związanych z prowadzeniem SLCA, czy też szerszej ocen oddziaływania przedsiębiorstw w wymiarze społecznym, jest prawidłowe wyznaczenie ich zakresu. Zakres prowadzonych ocen określają przyporządkowane do poszczególnych podkategorii wpływu aspekty społeczne, a więc cechy/zjawiska społeczne, pod kątem których oceniany jest wpływ przedsiębiorstw. Zdefiniowany jako godność i dobrobyt człowieka, obszar ochrony (AoP) w SLCA ogólnie określa to co powinno być oceniane, nie precyzuje jednak dokładnie aspektów społecznych podlegających opomiarowaniu. Jest to kwestia złożona, gdyż w zależności od lokalizacji ocenianych przedsiębiorstw, a także specyfiki prowadzonej działalności oraz wytwarzanego produktu, wybór aspektu społecznego i wyrażającego go wskaźnika może być bardziej lub mniej uzasadniony. Kwestie problemowe związane z prawidłowym doбором wskaźników społecznych i wyznaczeniem zakresu oceny poruszane były w kilku opracowaniach na temat zastosowania techniki SLCA, a odnosiły się przykładowo do procesów produkcyjnych (Labuschagne i Brent, 2006), nowych materiałów wykorzystywanych w projektowaniu produktów (Sandin i in. 2011 brak w spisie), czy też systemów zarządzania (Lehman i in. 2011). Problematyka ta znajduje odzwierciedlenie także w formie przyjętych wytycznych SLCA, które określają zbiór możliwych do zastosowania wskaźników społecznych, nie precyzują jednak obligatoryjnego zestawu minimum, czy też grup wskaźników społecznych koniecznych do stosowania w określonych działach gospodarki (Benoit 2013).

Powyższe kwestie problemowe dotyczą także stosowania techniki SLCA w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Tematykę tę poruszono po raz pierwszy w pracy poświęconej ocenie możliwości aplikacji i wstępnej weryfikacji wytycznych techniki SLCA w odniesieniu do przedsiębiorstw górniczych (Majer 2015). Bazowano w tym wypadku głównie na analizie dokumentów zastanych oraz badaniach eksperckich wśród przedstawicieli przedsiębiorstw górniczych. Na ich podstawie opracowano szeroki zestaw wskaźników społecznych możliwych do zastosowania w sektorze górnictwa węgla kamiennego, sporządzony między innymi w oparciu o:

- wytyczne kart metodologicznych SLCA,
- przykłady aplikacji założeń SLCA poza granicami kraju (case studies),
- wytyczne oraz standardy raportowania zrównoważenia i CSR (np. GRI, ISO 26000),
- kryteria oceny indeksu giełdowego Respect Index.

Przeprowadzona weryfikacja wstępna pozwoliła wyznaczyć szeroki zbiór ponad 120 wskaźników społecznych zasadnych do stosowania w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Zarysowany w ten sposób wstępny zakres prowadzenia SLCA dokonany został wyłącznie z perspektywy przedsiębiorstw

górnictwa i ekspertów ich reprezentujących. W związku z powyższym dalsze prace, służące weryfikacji założeń metodologicznych SLCA, musiały zostać ukierunkowane na właściwe uwzględnienie roli i znaczenia grup interesariuszy przedsiębiorstw górniczych w wyznaczaniu zakresu ocen społecznych. Powinny one doprowadzić do wyznaczenia zbioru kluczowych wskaźników społecznych, uznanych za istotne dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych w zróżnicowanych grupach interesariuszy. Zdiagnozowane w ten sposób aspekty społeczne konstytuują zakres prowadzenia ocen techniką SLCA, który jest wspólny dla zróżnicowanych grup interesariuszy i wyraża pewien uniwersalizm w postrzeganiu wpływu sektora górnictwa węgla kamiennego.

3. Wyznaczanie zakresu ocen wpływu w poszanowaniu zasad partycypacji społecznej i w perspektywie sieciowości strategicznej przedsiębiorstw

Wyznaczanie zakresu ocen wpływu przedsiębiorstw górniczych na wymiar społeczny rozwoju zrównoważonego powinno być prowadzone w szerszej perspektywie, wykraczającej poza punkt widzenia samych podmiotów gospodarczych. Przyjęcie takiego podejścia jest nie tylko wynikiem zaleceń sformułowanych w założeniach metodologicznych techniki SLCA, ale gwarantuje również poszanowanie zasad partycypacji społecznej we wdrażaniu założeń rozwoju zrównoważonego. W procesie wyboru aspektów społecznych podlegających ocenie, istotną rolę powinny zatem odgrywać wewnętrzne i zewnętrzne grupy interesariuszy podmiotów gospodarczych, czy też organizacji. Rosnące znaczenie grup interesariuszy przedsiębiorstw, nie tylko w procesie oceny ich działalności, ale także w zarządzaniu, jest zjawiskiem szerzej osadzonym w specyfice współczesnej gospodarki.

O zmianach zachodzących we współczesnym świecie, zwłaszcza w sferze gospodarczej, obrazowo pisał w swych pracach między innymi M. Castells (2010): „Wyłania się usieciowiona gospodarka głębokich współzależności, która w coraz większym stopniu potrafi wykorzystać swój postęp w sferze techniki, wiedzy i zarządzania, do rozwoju samych tych technik, wiedzy i zarządzania”. Cechy tej nowej, formułującej się pod koniec XX wieku gospodarki to informacyjność, globalność i sieciowość. Zmianom zachodzącym we współczesnej gospodarce podlegają również przedsiębiorstwa górnicze. Poza stosunkowo oczywistym wpływem globalnych rynków na kondycję sektora górnictwa węgla kamiennego, interesująca jest zwłaszcza problematyka usieciowienia podmiotów gospodarczych z tradycyjnych branż. Obecnie trudno przecież wskazać podmioty gospodarcze, które nie współpracują z innymi przynajmniej w szacunkowym zakresie. Współpraca ta opiera się na wzajemnych powiązaniach sieciowych w zakresie zasobów (*resource ties*), podmiotów (zwanych też aktorami sieci (*actor bonds*)), czy też działalności (*activity links*) (Łobejko 2012). Przedsiębiorstwa sektora górnictwa węgla kamiennego również tworzą relacje charakterystyczne dla sieciowości nowej gospodarki. Wskazać można chociażby na ich udział w konsorcjach i wspólnych przedsięwzięciach badawczo-rozwojowych. Nie obce są im również relacje sieciowe związane z outsourcingiem, a więc delegowaniem procesów pomocniczych do innych wyspecjalizowanych organizacji gospodarczych. To, czy można jednak przedsiębiorstwa górnicze określać mianem przedsiębiorstw sieciowych pozostaje pytaniem otwartym, wykraczającym poza przedmiot zainteresowań niniejszego artykułu.

Zobrazowana powyżej złożoność relacji, które wpływają na sposób funkcjonowania podmiotów gospodarczych i organizacji we współczesnym świecie, skupia się przede

wszystkim na relacjach biznesowych. Z punktu widzenia problematyki podjętych badań ważne jest nieco inne ujęcie relacji sieciowych. Wymaga ono szerszego spojrzenia na problem sieci biznesowej, która częstokroć stanowi konsekwencję funkcjonowania firmy w sieci kontaktów pozabiznesowych lub też quasibiznesowych. Wynikają one z ogólniejszej strategii opartej na dokładnej analizie otoczenia i kształtowaniu pozytywnych relacji z nim (Glinka, Konecki 2006). Takie ujęcie zbliżone jest z założeniami rozwoju zrównoważonego i podkreśla znaczenie zaangażowania grup z otoczenia wewnętrznego oraz zewnętrznego w zarządzanie podmiotami gospodarczymi. Stanowi próbę budowania wymiaru „kontroli”, równowagi i ukierunkowania działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwa oraz organizacje. Ten „niebiznesowy” typ relacji przedsiębiorstw określa się mianem sieciowości strategicznej, przez którą rozumie się „(...) te wszystkie działania firm, jak również reguły i wartości z nich wynikające, które odnoszą się do kontaktów ze środowiskiem zewnętrznym” (Glinka, Konecki 2006). Problematyka strategii firm opartych na rozwoju sieci kontaktów jest ważnym, a wiele wskazuje na to że coraz ważniejszym, aspektem funkcjonowania przedsiębiorstw.

Tworzenie strategicznych relacji sieciowych z grupami z otoczenia wewnętrznego, a przede wszystkim zewnętrznego, jest przejawem swoistego „rozszerzania się” granic podmiotów gospodarczych. Zagadnienia dotyczące budowy relacji z grupami interesariuszy poruszane są najczęściej w analizach makrootoczenia w ramach zarządzania strategicznego. Ich znaczenie podkreśla się w ramach teorii interesariuszy, zgodnie z którą określenie grup, które mają istotny wpływ na prowadzenie działalności jest istotne dla osiągnięcia sukcesu przez organizację. Niezbędna jest nie tylko ich identyfikacja, ale także ustalenie związków między nimi a organizacją, określenie strategii ich oddziaływania na przedsiębiorstwo (Bartkowiak 2011). Teorie interesariuszy zawierają w sobie ideę ukazującą biznes jako nieodłączną część społeczeństwa. Przyjmując koncepcję zarządzania z uwzględnieniem interesariuszy „... rozszerzeniu ulega obszar odpowiedzialności, a cele i dążenia poszczególnych grup stają się o wiele bardziej złożone i trudniejsze do pogodzenia ...” (Bartkowiak 2011). Syntezę spojrzeń na grupy interesariuszy przedsiębiorstw przedstawił w 1984 roku R.E. Freeman, definiując je jako: „jakąkolwiek grupę lub jednostkę, która może wpłynąć lub wpływać na nią osiągnięcie celów firmy” (Bartkowiak 2011).

W konsekwencji wyznaczenie zakresu oceny wpływu działalności gospodarczej w wymiarze społecznym rozwoju zrównoważonego, także tej prowadzonej w sektorze górnictwa węgla kamiennego, nie może odbywać się bez włączenia grup interesariuszy przedsiębiorstw. To właśnie ten „rodzaj” grup społecznych jest uprawniony do wskazania aspektów społecznych wyznaczających zakres ocen wpływu i zbioru wskaźników społecznych służących ich opomiarowaniu, a tym samym weryfikacji obowiązujących wytycznych.

4. Cel i założenia badań

Podstawowym celem podjętych badań była weryfikacja założeń metodologicznych SLCA dotyczących wyznaczenia zakresu oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym przez wybrane grupy interesariuszy zewnętrznych, a mianowicie społeczność lokalną i kooperantów. Rezultaty weryfikacji, miały w założeniu określić zasadność stosowania określonych kategorii wpływu, podkategorii i wskaźników społecznych w ocenie działalności przedsiębiorstw górniczych.

Cele szczegółowe to między innymi:

- zdiagnozowanie kluczowych wskaźników społecznych dla SLCA w sektorze górnictwa węgla kamiennego,
- określenie stopnia kompleksowości ocen prowadzonych w oparciu o kluczowe wskaźniki społeczne.

Ukierunkowanie badań na wybrane grupy interesariuszy przedsiębiorstw górniczych wpłynęło na wybór metody i techniki badań oraz sposób doboru próby badawczej. Zdecydowano o zastosowaniu techniki wywiadu kwestionariuszowego, przeprowadzanego w sposób jawny. Opracowano standaryzowany kwestionariusz wywiadu, przeznaczony do wykorzystania zarówno w grupie interesariuszy społeczność lokalna, jak i kooperanci. Narzędzie badawcze zawierało pięć bloków tematycznych oraz blok pytań metryczkowych. Kwestionariusz wywiadu opracowano przy uwzględnieniu wytycznych SLCA, w związku z tym każdy z bloków pytań poświęcony został jednej z grup interesariuszy uwzględnianych w społecznej ocenie cyklu życia (odpowiednio: pracownikom, społecznościom lokalnym, społeczeństwu, konsumentom i aktorom łańcucha wartości). Pytania sformułowane w blokach tematycznych odnosiły się do podkategorii wpływu wywieranego przez przedsiębiorstwa w wymiarze społecznym. Natomiast budowę kafeterii odpowiedzi, a więc aspektów społecznych istotnych dla oceny wpływu, oparto na wstępnie zweryfikowanym przez ekspertów (przedstawicieli przedsiębiorstw górniczych) zbiorze wskaźników społecznych zasadnych do stosowania w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Kwestionariusz wywiadu zawierał łącznie 27 pytań, mających głównie formę pytań półotwartych i zestaw pytań metryczkowych.

W badaniach przyjęto założenie o celowym doborze respondentów reprezentujących społeczności lokalne i kooperantów. Sposób doboru próby wynikał przede wszystkim z konieczności przeprowadzenia badań wśród osób posiadających wiedzę na temat wpływu wywieranego przez przedsiębiorstwa górnicze na otoczenie zewnętrzne i wewnętrzne. Wielkość próby ustalono na minimum $N=30$ w odniesieniu do każdej z dwóch grup interesariuszy.

W przypadku społeczności lokalnych, przyjęto następujące kryteria doboru celowego:

- jednostka samorządu terytorialnego, w granicach której występuje teren górniczy,
- przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, specjaliści lub kierownicy (kadra zarządzająca) odpowiadający za współpracę z kopalniami/zakładami górniczymi i/lub uczestniczący w pracach Zespołów Porozumiewawczych (powołanych przez WUG).

Na podstawie dostępnych danych sporządzono zestawienie zawierające 55 jednostek samorządu terytorialnego, w tym 14 powiatów (miast na prawach powiatu) oraz 41 gmin. Zdecydowana większość z nich (ponad 85%) znajdowała się w granicach województwa śląskiego, przede wszystkim w subregionie centralnym. Należy podkreślić, iż w obrębie granic niektórych jednostek zlokalizowane są tereny górnicze kilku kopalń, należących do różnych przedsiębiorstw górniczych.

W przypadku kooperantów, wybór kryteriów doboru celowego poprzedzono rozpoznaniem trybu wyboru firm współpracujących z przedsiębiorstwami górniczymi (dostawców materiałów i usług) i ich charakterystyki, dostępnych baz kooperantów kopalń itp. Przyjęte kryteria doboru celowego przedstawiciele kooperantów były następujące:

- a) przedsiębiorstwa okołogórnicze mające znaczący udział w realizacji zamówień w sektorze górnictwa węgla kamiennego i przynależne do jednej z poniższych grup:
 - I. Grupa kooperantów: dostawcy materiałów i części dla zakładów górniczych związanych z realizacją procesów podstawowych.

- II. Grupa kooperantów: dostawcy maszyn i urządzeń dla zakładów górniczych związanych z realizacją procesów podstawowych.

- III. Grupa kooperantów: dostawcy usług zewnętrznych dla zakładów górniczych związanych z realizacją procesów podstawowych.

- b) specjaliści lub kierownicy (kadra zarządzająca) odpowiedzialni za współpracę z kopalniami (przedsiębiorstwami górniczymi) i/lub zintegrowane systemy zarządzania/CSR.

Na podstawie analizy wyników przetargów sporządzono zestawienie zawierające 95 kooperantów, w tym: w grupie I – 43 firmy, w grupie II – 27 firm i w grupie III – 25 firm. Należy podkreślić, iż część firm kooperujących z przedsiębiorstwami górniczymi, dzięki zróżnicowaniu świadczonych usług, pełni znaczącą rolę w więcej niż jednej z trzech wyróżnionych grup. W takiej sytuacji arbitralnie przyporządkowywano firmę do jednej z wyszczególnionych grup, kierując się dominującym rodzajem świadczonych usług i oferowanych produktów dla kopalń.

5. Charakterystyka uczestników badań i sposób interpretacji wyników

Wywiady kwestionariuszowe przeprowadzono łącznie z 72 przedstawicielami wybranych grup interesariuszy przedsiębiorstw górniczych.

W przypadku grupy interesariuszy „społeczność lokalna” w badaniach uczestniczyło 31 respondentów, głównie przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego zlokalizowanych na terenie województwa śląskiego (87% respondentów). W badanej grupie przeważali mężczyźni (prawie 55% badanych). Biorąc pod uwagę wiek respondentów, najliczniej reprezentowane były osoby powyżej 50 roku życia (42% respondentów), a następnie osoby pomiędzy 41 a 50 rokiem życia (32% respondentów) oraz pomiędzy 31 a 40 rokiem życia (prawie 23% respondentów). Wszyscy respondenci posiadali wykształcenie wyższe, co wiąże się z przyjętym kryterium doboru celowego dotyczącym zajmowanego stanowiska (kierownicy/specjaliści). Blisko 36% badanych reprezentowało jednostki samorządu terytorialnego na szczeblu powiatu (miasta na prawach powiatu), a pozostałe 64% stanowili przedstawiciele gmin. Ze względu na zajmowane stanowisko najliczniej reprezentowani byli sekretarze gmin i miast (55% respondentów) oraz kierownicy referatów/naczelnicy wydziałów (23% respondentów).

W przypadku grupy interesariuszy „kooperanci” w badaniach uczestniczyło 41 respondentów reprezentujących podmioty gospodarcze o znaczącym udziale w realizacji zamówień ze strony przedsiębiorstw górniczych (w poszczególnych grupach kooperantów odpowiednio: I grupa – 20 respondentów, II grupa – 10 respondentów, III grupa – 11 respondentów). W badanej grupie przeważali mężczyźni (prawie 71% badanych). Biorąc pod uwagę wiek respondentów, blisko połowę stanowiły osoby powyżej 50 roku życia (49% respondentów), a następnie osoby pomiędzy 31 a 40 rokiem życia (34% respondentów) oraz pomiędzy 41 a 50 rokiem życia (17% respondentów). Zdecydowana większość badanych posiadała wykształcenie wyższe (90% respondentów), a jedynie czterech badanych legitymowało się wykształceniem średnim. Ze względu na zajmowane stanowisko najliczniej reprezentowani byli pracownicy szczebla kierowniczego (dyrektorzy/kierownicy/członkowie zarządu) (61% respondentów) oraz specjaliści (22% respondentów).

Odpowiedzi respondentów uzyskane w drodze przeprowadzonych wywiadów bezpośrednich poddano kodowaniu i

zgrupowano w bazie danych pozwalającej na bezpośrednie porównania wyników w dwóch objętych badaniem grupach interesariuszy. Analizę wyników oparto na następujących założeniach:

- wyodrębnienie zbioru aspektów społecznych o wysokim poziomie istotności w danej grupie interesariuszy (poziom wskaźnik powyżej 60%),
- określenie wspólnego zbioru aspektów społecznych dla grup interesariuszy „społeczność lokalna” i „kooperanci” o wysokim poziomie istotności,
- wyznaczenie zbioru kluczowych wskaźników społecznych stanowiących podzbiór wskaźników podstawowych (wyznaczonych w badaniach przedstawicieli przedsiębiorstw górniczych), pozwalających na opomiarowanie wspólnego dla wybranych grup interesariuszy zbioru aspektów społecznych o wysokim poziomie istotności.

6. Zakres oceny wyznaczony w oparciu o kluczowe wskaźniki społeczne a jej kompleksowość

W rezultacie przeprowadzonych badań zdiagnozowano łącznie 52 kluczowe wskaźniki społeczne. Co warto podkreślić, najwięcej kluczowych wskaźników społecznych dotyczy opomiarowania wpływu wywieranego przez przedsiębiorstwa górnicze na pracowników (21 kluczowe wskaźniki społeczne). Specyfika działalności prowadzonej w sektorze górnictwa węgla kamiennego powoduje w tym wypadku, iż zewnętrzne grupy interesariuszy uznają i podkreślają znaczenie wpływu wywieranego na jakość życia pracowników w wymiarze społecznym, zwłaszcza w obszarze zdrowia oraz bezpieczeństwa. Liczba rozpoznanych kluczowych wskaźników społecznych maleje w przypadku kolejnych grup interesariuszy, odpowiednio: społeczności lokalne - 10 wskaźników kluczowych, społeczeństwo - 8 wskaźników kluczowych, konsumenci - 6 wskaźników kluczowych i aktorzy łańcucha wartości - 7 wskaźników kluczowych. Uzyskany rozkład kluczowych wskaźników społecznych w odniesieniu do głównych grup interesariuszy wskazuje, iż najszerszemu opomiarowaniu powinien podlegać wpływ przedsiębiorstw górniczych na pracowników i społeczność lokalną. Wynik ten można uzasadnić specyfiką branży wydobywczej, którą cechuje zarówno wysoki poziom zatrudnienia i trudne warunki pracy, a także znaczący wpływ wywierany na bezpośrednie otoczenie zewnętrzne.

W zbiorze 52 kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych, aż 33% stanowią wskaźniki nierekomendowane w wytycznych SLCA, pochodzące z innych analizowanych materiałów źródłowych. Wydaje się, że w większym stopniu oddają one specyfikę działalności prowadzonej w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Najwięcej tego typu kluczowych wskaźników społecznych odnotowano w przypadku oceny wpływu na pracowników (siedem wskaźników). W przypadku pozostałych grup zdiagnozowano od jednego do czterech kluczowych wskaźników społecznych mających swe źródło w innych materiałach źródłowych.

W świetle uzyskanych wyników można stwierdzić, iż posługiwanie się wyłącznie zbiorem kluczowych wskaźników społecznych nie zapewni kompleksowości prowadzonych ocen zgodnie z założeniami metodologicznymi techniki SLCA, dotyczącymi uwzględniania wszystkich wyszczególnionych podkategorii wpływu. To ograniczenie z jednej strony dobrze obrazuje zróżnicowane znaczenie podkategorii wpływu ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, uwarunkowania krajowe, regionalne i lokalne, czy też specyfikę branż i produktów podlegających ocenie. Z drugiej

strony, w przypadku prowadzenia SLCA wyłącznie w oparciu o zbiór wskaźników kluczowych, wymaga szczegółowego omówienia w nocy metodologicznej. Równocześnie, biorąc pod uwagę liczbę zdiagnozowanych kluczowych wskaźników społecznych, można ciekawie zilustrować znaczenie jakie mają w opinii respondentów poszczególne podkategorie wpływu dla ocen oddziaływania przedsiębiorstw górniczych. Uzyskane wyniki, w odniesieniu do pracowników, społeczności lokalnych, społeczeństwa, konsumentów i aktorów łańcucha wartości przedstawiono szczegółowo na rys. 1.

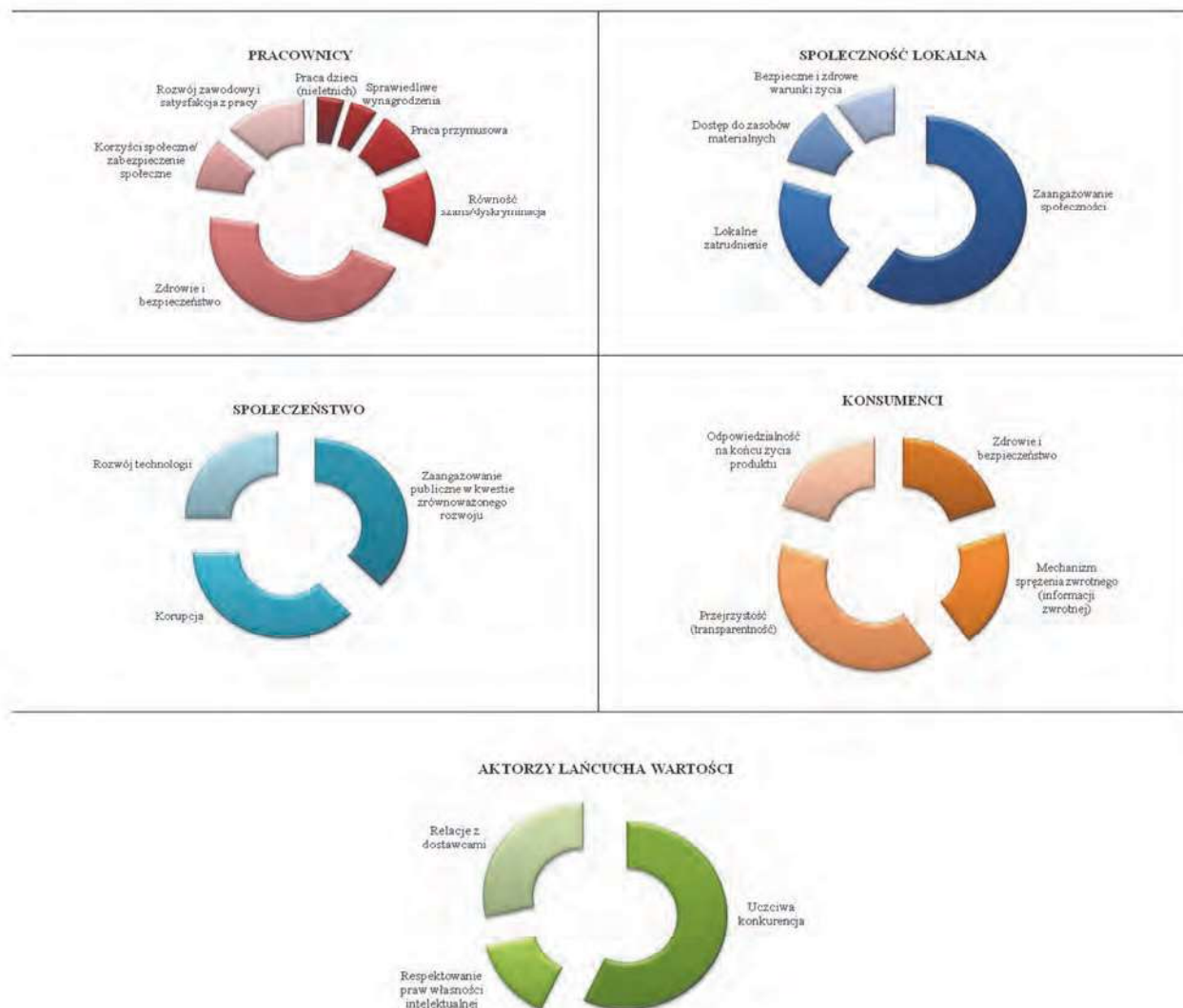
Najwięcej podkategorii wyłączonych zostało z zakresu oceny wpływu w wymiarze społecznym w odniesieniu do grupy interesariuszy „społeczność lokalna” (aż pięć podkategorii wpływu). Są to takie podkategorie wpływu jak: „delokalizacja i migracje”, „dziedzictwo kulturowe”, „poszanowanie praw ludności rdzennej”, „dostęp do niematerialnych zasobów” i „bezpieczne warunki życia”. W przypadku pozostałych grup wyłączono z zakresu ocen co najmniej jedną lub dwie podkategorie wpływu. W przypadku pracowników zakres oceny nie uwzględnia podkategorii wpływu „wolność zrzeszania się i rokowań zbiorowych” oraz „godzin pracy”, a w odniesieniu do społeczeństwa w zakresie oceny nie występują podkategorie wpływu „zapobieganie i łagodzenie konfliktów” oraz „wkład w rozwój gospodarczy”. W przypadku grup interesariuszy „konsumenci i aktorzy łańcucha wartości” w zakresie ocen nie znalazły się odpowiednio podkategorie wpływu „prywatność/poufność” oraz „promowanie społecznej odpowiedzialności”.

Widoczne jest również zróżnicowanie stopnia udziału poszczególnych podkategorii wpływu w wyznaczonym zakresie oceny i poziom ich opomiarowania wyrażony liczbą zdiagnozowanych kluczowych wskaźników społecznych. W odniesieniu do pracowników wyraźnie dominuje podkategoria wpływu „zdrowie i bezpieczeństwo”, w ramach której rozpoznano aż 10 kluczowych wskaźników społecznych. Zbliżona sytuacja występuje w przypadku grupy interesariuszy społeczność lokalna, gdzie opomiarowaniu podlega w największym stopniu podkategoria wpływu „zaangażowanie społeczności”. W przypadku pozostałych grup interesariuszy, udział poszczególnych podkategorii wpływu w wyznaczonym zakresie oceny jest bardziej wyrównany. Szczegółową charakterystykę zbioru wskaźników kluczowych dla społecznej oceny cyklu życia w sektorze górnictwa węgla kamiennego przedstawiono w kolejnych rozdziałach.

6.1. Kluczowe wskaźniki społeczne dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na pracowników

W odniesieniu do pracowników zdiagnozowano najwięcej, bo łącznie 21 kluczowych wskaźników społecznych. Co interesujące, brak wskaźników kluczowych odnotowano w podkategorii wpływu „wolność zrzeszania się i rokowań zbiorowych”, a także „godziny pracy”. W obydwu tych podkategoriach wpływu występowały wskaźniki uznane za zasadne do stosowania w warunkach sektora górnictwa węgla kamiennego przez ekspertów reprezentujących przedsiębiorstwa górnicze. Opinia ta nie została jednak podzielona przez przedstawicieli grup interesariuszy „społeczność lokalna i kooperanci”. Ciekawy wydaje się zwłaszcza wynik dotyczących podkategorii wpływu „wolność zrzeszeń i rokowań zbiorowych” w kontekście znaczącej roli pełnionej przez związki zawodowe w tym sektorze gospodarki. Wydaje się, iż nie jest ona postrzegana pozytywnie przez zewnętrzne grupy interesariuszy.

Pojedyncze wskaźniki kluczowe zdiagnozowano w takich podkategoriach jak „praca dzieci (nieletnich)”, „praca przymusowa” oraz „sprawiedliwe wynagrodzenia”. Dotyczyły

Rys. 1. Udział podkategorii wpływu w społecznej ocenie cyklu życia przedsiębiorstw górniczych według podstawowych grup interesariuszy ze względu na liczbę zdiagnozowanych wskaźników kluczowych

Fig. 1. The share of subcategories in social life cycle assessment of mining companies according to main stakeholder groups and on account of the number of diagnosed key indicators

one prawidłowego prowadzenia dokumentacji osobowej pracowników, przejrzystości sformułowań zawartych w umowach o pracę oraz udokumentowania i regularności wypłat wynagrodzeń. Ze względu na specyfikę branży i obowiązujące w kraju regulacje prawne nie może dziwić fakt, iż pominięte zostały wskaźniki dotyczące bezpośrednio zatrudniania dzieci i osób nieletnich. W podobnym tonie można tłumaczyć brak wyboru wskaźników odnoszących się do poziomu wynagrodzeń w relacji do płacy minimalnej. Poziom zarobków osiąganych w sektorze postrzegany jest w opinii publicznej jako jeden z najwyższych w kraju. Dwa kluczowe wskaźniki społeczne zdiagnozowano w podkategorii „korzyść społeczna/zabezpieczenie społeczne”. Odnoszą się one do kwestii łamania zobowiązań wynikających z tytułu prawa pracy, w tym obowiązku odprowadzania składek społecznych.

Stosunkowo ciekawy wynik dała diagnoza kluczowych wskaźników społecznych w dwóch kolejnych podkategoriach, a mianowicie „równość szans/dyskryminacja” oraz „rozwój zawodowy i satysfakcja z pracy”. W tych obszarach zdiagnozowano po trzy kluczowe wskaźniki społeczne, co pokazuje, iż w świadomości społecznej istotne znaczenie dla jakości życia pracowników mają także wartości pozafinansowe. Brak dyskryminacji i równość szans, jako obszar

istotny dla jakości życia pracowników, obrazują wskaźniki monitorujące otwartość naboru do pracy oraz występowania przypadków dyskryminacji w przedsiębiorstwie i podejmowanych działań naprawczych. Z kolei kluczowe wskaźniki społeczne w obszarze rozwoju zawodowego i satysfakcji z pracy skupiły się przede wszystkim na wymiarze aktywnych działań podejmowanych w tej sferze przez przedsiębiorstwo, a nie satysfakcji odczuwanej przez samych pracowników. Za ważne aspekty społeczne w tym obszarze uznano działania szkoleniowe i gwarantowanie ich wysokiej jakości.

Zdecydowanym „liderem” pod względem liczby zdiagnozowanych kluczowych wskaźników dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym na jakość życia pracowników jest podkategoria wpływu „zdrowie i bezpieczeństwo” – 10 wskaźników kluczowych. Uzyskane wyniki nie zaskakują, aczkolwiek wyraźnie podkreślają znaczenie działań podejmowanych w sferze bezpieczeństwa pracy przez przedsiębiorstwa górnicze. Specyfika prowadzonej działalności i występujące zagrożenia powodują, iż w opinii przedstawicieli wybranych grup interesariuszy ten obszar ma szczególne znaczenie dla jakości życia pracowników. Pomimo konieczności ponoszenia określonych nakładów finansowych, działania na rzecz bezpieczeństwa powinny zostać uznane za

priorytetowe w strategiach, planach działań i funkcjonowaniu przedsiębiorstw górniczych.

Szczegółowe zestawienie kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na pracowników przedstawia tabela 1.

6.2. Kluczowe wskaźniki społeczne dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na społeczność lokalną

W przypadku oceny oddziaływania przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym na społeczności lokalne, aż w pięciu podkategorii wpływu nie zdiagnozowano kluczowych wskaźników społecznych. Wyniki te tłumaczy jednak fakt, iż w podkategorii tych występują aspekty społeczne, które trudno odnieść do funkcjonowania przedsiębiorstw w krajowym sektorze górnictwa węgla kamiennego. Dotyczą one przykładowo delokalizacji i migracji związanych z działalnością wydobywczą, czy też poszanowania praw ludności rdzennej. Czy jednak zyskałyby one na znaczeniu w świadomości społecznej w przypadku realizowania projektów inwestycyjnych przez polskie przedsiębiorstwa górnicze w innych częściach świata, trudno stwierdzić.

Uzyskane wyniki wskazują na swoistą koncentrację kluczowych wskaźników społecznych w jednej z podkategorii wpływu - „zaangażowanie społeczności”. W tym obszarze rozpoznano aż sześć kluczowych wskaźników społecznych, które odnoszą się do trzech zagadnień:

- zapobiegania i stosowania środków minimalizujących znaczący potencjalnie lub rzeczywiście negatywny wpływ na społeczność lokalne,
- działań informacyjnych i procesu komunikacji ze społecznościami lokalnymi oraz

– zaangażowania na rzecz inicjatyw społeczności lokalnych w wymiarze finansowym.

Wybrane wskaźniki kluczowe wskazują, iż przedsiębiorstwa górnicze, ze względu na charakter prowadzonej działalności i związek z miejscem lokalizacji, postrzegane są jako podmioty pełniące aktywną rolę na poziomie lokalnym. W konsekwencji zobowiązane są do prowadzenia odpowiedniej komunikacji ze społecznościami lokalnymi, a przede wszystkim do zapobiegania i minimalizowania negatywnych skutków eksploatacji surowców.

Oczekiwana, aktywna rola przedsiębiorstw górniczych na poziomie lokalnym widoczna jest również w perspektywie kolejnych zdiagnozowanych wskaźników kluczowych, chociażby w podkategorii wpływu „lokalne zatrudnienie”. Wskaźniki te podkreślają znaczenie przedsiębiorstw górniczych dla sfery ekonomicznej na poziomie lokalnym, a równocześnie odwołują się do najczęściej wskazywanych korzyści wynikających z lokalizacji kopalń, a więc tworzenia miejsc pracy i kooperacji z innymi podmiotami gospodarczymi.

Rezultaty badań wskazują, iż w świadomości społecznej, istotne dla jakości życia społeczności lokalnych pozostają nie tylko zjawiska i cechy związane z wymiarem ekonomicznym, ale także środowiskowym. Stąd zwrócenie uwagi na efekty działań i podejmowanych przez przedsiębiorstwa górnicze wysiłków na rzecz poprawy wyników środowiskowych, a także prawidłowego zarządzania środowiskowego. Kwestie te obrazuje wybór kluczowych wskaźników społecznych w podkategorii wpływu „dostęp do materialnych zasobów” oraz „bezpieczne i zdrowe warunki życia”.

Szczegółowe zestawienie kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na jakość życia społeczności lokalnych przedstawia tabela 2.

Tabela 1. Kluczowe wskaźniki społeczne dla grupy interesariuszy – pracownicy

Table 1. Key social indicators for stakeholders group – workers

Podkategorie wpływu	Wskaźniki kluczowe
Wolność zrzeszania się i rokowań zbiorowych	Brak wskaźników kluczowych
Praca dzieci (nieletnich)	Prawidłowe prowadzenie i przechowywanie dokumentacji osobowej pracowników
Sprawiedliwe wynagrodzenia	Regularne i udokumentowane wypłaty wynagrodzeń
Godziny pracy	Brak wskaźników kluczowych
Praca przymusowa	Przejrzyste sformułowane umowy o pracę (stanowiące o wynagrodzeniach, czasie pracy, czasie wolnym od pracy, warunkach wypowiedzenia)
Równość szans/dyskryminacja	Liczba przypadków dyskryminacji i podjęte działania naprawcze Prowadzenie otwartego naboru pracowników Raportowanie i monitorowanie występowania praktyk dyskryminacyjnych oraz podejmowanych działań naprawczych
Zdrowie i bezpieczeństwo	Posiadanie formalnej polityki dotyczącej zdrowia i bezpieczeństwa pracy Posiadanie raportów oceny ryzyka zdrowotnego/zagrożeń wg stanowisk Posiadanie procedur w przypadku zaistnienia wypadku Liczba wypadków (wskaźnik wypadkowości/obrażeń ciała) Liczba pracowników objętych programami edukacyjnymi i kontroli ryzyka Liczba udokumentowanych przypadków braku stosowania ubrań i środków ochronnych Liczba udokumentowanych przypadków naruszeń przepisów dotyczących bezpieczeństwa Prowadzenie pomiarów i monitorowanie działań służących podniesieniu poziomu bezpieczeństwa Liczba rozpoznanych chorób zawodowych/wskaźnik chorób zawodowych Liczba pracowników objętych szkoleniami z zakresu BHP
Korzyść społeczna/zabezpieczenie społeczne	Liczba udokumentowanych przypadków łamania zobowiązań z tytułu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych Liczba udokumentowanych przypadków naruszeń odprowadzania obowiązkowych składek społecznych
Rozwój zawodowy i satysfakcja z pracy	Udział pracowników objętych programami szkoleniowymi w ogóle zatrudnionych Prowadzenie monitoringu jakości szkoleń/kursów Średnia liczba godzin szkoleniowych rocznie na pracownika (wg płci, kategorii zawodowej)

Źródło: Opracowanie własne - wskaźniki rekomendowane wg (Benoît C. (red.), 2013) [14], [15])

Tabela 2. Kluczowe wskaźniki społeczne dla grupy interesariuszy – społeczność lokalna
Table 2. Key social indicators for stakeholders group – local community

Podkategorie wpływu	Wskaźniki kluczowe
Delokalizacja i migracje	Brak wskaźników kluczowych
Zaangażowanie społeczności	Liczba spotkań bezpośrednich ze społecznością lokalną i grupami interesariuszy Posiadanie polityk (zasad) dotyczących zaangażowania społeczności na poziomie organizacji (także w sytuacji nieprawidłowości/negatywnego oddziaływania) Specyfikacja działań informacyjnych skierowanych do społeczności lokalnych Liczba wdrożonych operacji ze znaczącym potencjałem lub rzeczywistym negatywnym wpływem na lokalne społeczności Środki zapobiegawcze i łagodzące wdrożone w związku z działalnością ze znaczącym potencjalnie lub rzeczywistym negatywnym wpływem na lokalne społeczności Wysokość wsparcia finansowego na rzecz inicjatyw społeczności lokalnych
Dziedzictwo kulturowe	Brak wskaźników kluczowych
Poszanowanie praw ludności rdzennej	Brak wskaźników kluczowych
Lokalne zatrudnienie	Liczba/odsetek pracowników zatrudnionych z rynku lokalnego Poziom/odsetek wydatków na lokalnych dostawców (materiałów, usług, podwykonawców)
Dostęp do niematerialnych zasobów	Brak wskaźników kluczowych
Dostęp do materialnych zasobów	Posiadanie certyfikowanych systemów zarządzania środowiskowego
Bezpieczne i zdrowe warunki życia	Specyfikacja wysiłków podejmowanych na rzecz poprawy wyników środowiskowych
Bezpieczne warunki życia	Brak wskaźników kluczowych

Źródło: Opracowanie własne - wskaźniki rekomendowane wg (Benoît C. (red.) 2013)

6.3. Kluczowe wskaźniki społeczne dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na społeczeństwo

W przypadku oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na społeczeństwo zdiagnozowano łącznie osiem kluczowych wskaźników społecznych. Co warto podkreślić, trzy z nich przynależą do podkategorii wpływu „zaangażowanie publiczne w kwestie zrównoważonego rozwoju”. Pokazuje to, iż w świadomości społecznej funkcjonuje nie tylko idea rozwoju zrównoważonego, ale także potrzeba jej aktywnego wdrażania także na poziomie organizacji i podmiotów gospodarczych.

Następne trzy kluczowe wskaźniki społeczne zdiagnozowano w podkategorii wpływu „korupcja”. Uzyskane w tym zakresie wyniki mogą nieco dziwić. Z jednej strony wydaje się, iż największe zagrożenie korupcją wiąże się z zagranicznymi inwestycjami przedsiębiorstw wydobywczych. Z drugiej strony niski poziom zaufania społecznego, przekonanie o powszechnym nepotyzmie i „kolesiostwie” jakie pokazują prowadzone w kraju badania społeczne niweluje zaistniały dysonans. Nie bez znaczenia w tym przypadku mogą być również informacje dotyczące stawiania zarzutów prokuratorskich osobom zajmującym wysokie stanowiska kierownicze w sektorze górnictwa węgla kamiennego. W konsekwencji w tej podkategorii wpływu za kluczowe uznano nie tylko udostępnianie informacji o stwierdzonych działaniach korupcyjnych, ale także o podjętych działaniach naprawczych oraz szkoleniowych i edukacyjnych wśród pracowników.

Ostatnie dwa kluczowe wskaźniki społeczne zdiagnozowano w podkategorii wpływu „rozwój technologii”. W tym przypadku wybór przedstawicieli zewnętrznych grup interesariuszy, na które mają bezpośredni wpływ przedsiębiorstwa górnicze, wyraźnie przeczy negatywnemu wizerunkowi branży. Za kluczowe wskaźniki społeczne uznano w tym wypadku realizację projektów badawczych i transfer technologii przez przedsiębiorstwa górnicze, a także współpracę podejmowaną w tym obszarze.

Podsumowując uzyskane wyniki, warto odnieść się do tych podkategorii wpływu, w których nie odnotowano kluczowych wskaźników społecznych. W przypadku podkategorii „zapobieganie i łagodzenie konfliktów” można stwierdzić, iż obejmuje ona aspekty społeczne w niewielkim stopniu przystające do funkcjonowania przedsiębiorstw górniczych w warunkach krajowych. Koncentruje się bowiem na kwestiach związanych z wystąpieniem konfliktów zbrojnych na terenie prowadzonej działalności wydobywczej, także na tle prowadzonej eksploatacji zasobów. Znacznie bardziej interesujący i trudny do jednoznacznego zinterpretowania jest brak kluczowych wskaźników społecznych w podkategorii wpływu „wkład w rozwój gospodarczy”. Biorąc pod uwagę znaczenie jakie przypisano przedsiębiorstwom górniczym w sferze gospodarczej na poziomie lokalnym, a także wielkość sektora górnictwa węgla kamiennego w kraju, wynik ten jest zaskakujący. Nieco światła na tę kwestię rzuca pogłębiona analiza otrzymanych wyników. Otóż w przypadku tej podkategorii wpływu, brak kluczowych wskaźników społecznych jest rezultatem niezgodności opinii poszczególnych grup interesariuszy co do tego, które z aspektów społecznych są w tym przypadku istotne. Wskaźniki społeczne uznane za zasadne do stosowania przez ekspertów reprezentujących przedsiębiorstwa górnicze odnosiły się przede wszystkim do „wkładu” kopalń w finanse publiczne, w tym regularności i prawidłowości regulacji należności podatkowych. Natomiast przedstawiciele grup interesariuszy „kooperanci i społeczności lokalne” podkreślali znaczenie „wkładu” przedsiębiorstw górniczych w wyniki gospodarcze kraju, a więc przykładowo udział w produkcji sprzedanej, czy wartość inwestycji bezpośrednich.

Szczegółowe zestawienie kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na jakość życia społeczeństwa przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Kluczowe wskaźniki społeczne dla grupy interesariuszy – społeczeństwo
Table 3. Key social indicators for stakeholders group – society

Podkategorie wpływu	Wskaźniki kluczowe
Zaangażowanie publiczne w kwestie zrównoważonego rozwoju	Posiadanie wewnętrznych mechanizmów kontroli i przestrzegania deklaracji dotyczących zrównoważonego rozwoju Podpisanie/wdrożenie zasad lub kodów postępowania Członkostwo w sojuszach/uczestnictwo w programach mających na celu wspieranie i promocję zrównoważonych praktyk biznesowych
Zapobieganie i łagodzenie konfliktów	Brak wskaźników kluczowych
Wkład w rozwój gospodarczy	Brak wskaźników kluczowych
Korupcja	Liczba udokumentowanych przypadków działań korupcyjnych Działania podjęte w udokumentowanych przypadkach korupcji Liczba pracowników/udział pracowników przeszkolonych z zakresu polityki antykorupcyjnej
Rozwój technologii	Liczba projektów badawczych i transferu technologii Liczba partnerstw zawiązanych na rzecz badań i rozwoju

Źródło: Opracowanie własne - wskaźniki rekomendowane wg (Benoît C. (red.). 2013)

6.4. Kluczowe wskaźniki społeczne dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na konsumentów

Dla oceny oddziaływania przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym na konsumentów rozpoznano sześć kluczowych wskaźników społecznych. Tylko w przypadku jednej z podkategorii wpływu nie zdiagnozowano kluczowych wskaźników społecznych, a mianowicie „prywatności (poufności)”. Sytuacja ta może wynikać z faktu, iż działalność przedsiębiorstw górniczych postrzegana jest odmiennie od branż, w których ochrona i poufność danych ma szczególne znaczenie, takich jak bankowość, usługi teleinformatyczne, czy też medycyna.

W podkategorii wpływu „przejrzystość (transparentność)” zdiagnozowano dwa kluczowe wskaźniki społeczne, odnoszące się do monitorowania przypadków łamania obowiązujących regulacji/norm w zakresie przejrzystości i transparentności prowadzonej działalności, a także skarg konsumentów (klientów). Wynik ten koresponduje ze znaczeniem przypisanym przeciwdziałaniu korupcji i przestrzeganiu wysokich standardów prowadzenia działalności gospodarczej w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Dwa wskaźniki kluczowe zdiagnozowano również w podkategorii wpływu „mechanizm sprzężenia zwrotnego (informacji zwrotnej)”, odnoszą się one do liczby skarg konsumentów oraz procedur ich rozpatrywania. W przypadku przedsiębiorstw górniczych prawidłowe działanie w tym zakresie wymaga przede wszystkim

uwzględnienia zróżnicowania konsumentów wytwarzanego produktu. Są nim bowiem zarówno odbiorcy indywidualni, jak i podmioty gospodarcze, w tym pośrednicy handlowi, a także przedsiębiorstwa sektora energetyki, przemysłu metalurgicznego itd.

W kolejnych podkategoriach wpływu zdiagnozowano po jednym kluczowym wskaźniku społecznym. W obszarze „zdrowie i bezpieczeństwo” wskazano na konieczność przestrzegania zgodności produktów z obowiązującymi regulacjami w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa. Z pozoru kwestie te wydają się stosunkowo odległe od wytwarzanego w sektorze węgla kamiennego produktu, tym niemniej nie zwalnia to przedsiębiorstw z obowiązku przestrzegania podstawowych regulacji w tym zakresie. W podobnym duchu należy interpretować zdiagnozowany kluczowy wskaźnik społeczny w podkategorii wpływu „odpowiedzialność na końcu życia produktu”, odwołujący się do uwzględniania w systemie zarządzania zagospodarowania odpadów i recyklingu na końcu życia produktu. Rola i możliwości przedsiębiorstw górniczych są w tym zakresie ograniczone, zwłaszcza jeżeli weźmiemy pod uwagę podmioty gospodarcze z sektora energetyki, czy też przemysłu metalurgicznego, które są ostatecznymi konsumentami.

Szczegółowe zestawienie kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na konsumentów przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Kluczowe wskaźniki społeczne dla grupy interesariuszy – konsumenci
Table 4. Key social indicators for stakeholders group – consumers

Podkategorie wpływu	Wskaźniki kluczowe
Zdrowie i bezpieczeństwo	Liczba udokumentowanych niezgodności produktów z regulacjami w zakresie zdrowia oraz bezpieczeństwa (np. nieprawidłowe oznakowanie)
Mechanizm sprzężenia zwrotnego (informacji zwrotnej)	Liczba udokumentowanych skarg konsumentów Posiadanie procedur związanych z rozpatrywaniem skarg konsumentów
Prywatność (poufność)	Brak wskaźników kluczowych
Przejrzystość (transparentność)	Liczba udokumentowanych przypadków łamania obowiązujących regulacji/norm w zakresie przejrzystości i transparentności prowadzonej działalności Liczba skarg konsumentów dotyczących braku przejrzystości
Odpowiedzialność na końcu życia produktu	Uwzględnianie w systemie zarządzania wewnętrznego kwestii zagospodarowania odpadów i recyklingu na końcu cyklu życia produktu

Źródło: Opracowanie własne - wskaźniki rekomendowane wg (Benoît C. (red.). 2013)

6.5. Kluczowe wskaźniki społeczne dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na aktorów łańcucha wartości

Wyznaczony zakres oceny wpływu powinien obejmować siedem kluczowych wskaźników społecznych odnoszących się do aktorów łańcucha wartości. Większość z nich przynależy do podkategorii wpływu „uczciwa konkurencja” i odnosi się do takich kwestii jak: upowszechnianie informacji o przypadkach zaangażowania w porozumienia antykonkurencyjne oraz potwierdzonych przypadków tego typu działań, posiadanie wewnętrznych procedur przeciwdziałających działaniom antykonkurencyjnym, a także regulacji dotyczących komunikacji, promocji, marketingu i reklamy. Uzyskane wyniki nie zaskakują w kontekście znaczenia przypisywanego takim obszarom jak przeciwdziałanie korupcji i przejrzystość prowadzonej działalności gospodarczej.

W podkategorii wpływu „relacje z dostawcami” rozpoznano dwa kluczowe wskaźniki społeczne, odnoszące się do praktyk przedsiębiorstw górniczych w zakresie wyznaczania terminów realizacji zleceń, a także przestrzegania terminowej realizacji płatności. Są to niewątpliwie kwestie ważne dla jakości współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi. Brak terminowości w regulowaniu należności występuje niestety w szeregu działach gospodarki i przyczynia się do obniżenia poziomu kapitału zaufania społecznego w sferze działalności gospodarczej.

Ostatni z kluczowych wskaźników społecznych przynależy do podkategorii wpływu „respektowanie praw własności intelektualnej” i odnosi się bezpośrednio do przypadków łamania obowiązujących przepisów. Jego wybór, może wskazywać na stopniową poprawę stanu świadomości społeczeństwa w zakresie znaczenia praw własności intelektualnej.

Podsumowując wyniki, należy podkreślić, iż pomimo znaczenia przypisanego stosowaniu zasad rozwoju zrównoważonego na poziomie organizacji, respondenci nie uznali za kwestię równie ważną promowania społecznej odpowiedzialności w łańcuchu wartości przez przedsiębiorstwa górnicze. Tym samym nie zdiagnozowano kluczowych wskaźników społecznych w podkategorii wpływu „promowanie społecznej odpowiedzialności”. Być może wynika to z faktu, iż większość podmiotów gospodarczych w kraju jest na stosunkowo wczesnym etapie „ewoluowania” w kierunku budowy zrównoważonych przedsiębiorstw. W rezultacie nie oczekuje się od nich podejmowania dodatkowych inicjatyw w łańcuchu wartości dodanej.

Szczegółowe zestawienie kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na aktorów łańcucha wartości przedstawia tabela 5.

7. Wnioski końcowe

Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły nie tylko zweryfikować założenia metodologiczne SLCA dotyczące wyznaczania zakresu ocen, ale także spojrzeć na kwestie oddziaływania przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym z perspektywy sieciowości strategicznej, wykraczającej poza punkt widzenia podmiotów gospodarczych. Rozszerzenie perspektywy oceny i wyboru cech oraz zjawisk społecznych istotnych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych w wymiarze społecznym jest ważne nie tylko w kontekście weryfikacji wytycznych SLCA, ale także sporządzania raportów zrównoważenia i społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Pozwala bowiem w pierwszej kolejności uwzględnić te aspekty społeczne, co do których znaczenia panuje swoisty uniwersalizm przekonań wśród zróżnicowanych wewnętrznych i zewnętrznych grup interesariuszy przedsiębiorstw górniczych.

Wyznaczony w oparciu o wyniki badań zakres oceny wpływu w wymiarze społecznym nie gwarantuje jej kompleksowości w rozumieniu wytycznych SLCA. Uzyskane wyniki potwierdzają jednak znaczenie uwarunkowań miejsca, czy też lokalizacji przedsiębiorstw podlegających ocenie. Z tej perspektywy wykluczenie z zakresu ocen podkategorii wpływu związanych chociażby z delokalizacją i migracją ludności, czy poszanowaniem praw ludności rdzennej staje się w pełni uzasadnione, biorąc pod uwagę obszar działalności podmiotów funkcjonujących w krajowym sektorze górnictwa węgla kamiennego.

Duże znaczenie, nie tylko dla potencjalnej aplikacji techniki SLCA, ale także raportowania prowadzonego przez przedsiębiorstwa górnicze, mają wyniki badań dotyczące udziału poszczególnych podkategorii wpływu w wyznaczonym zakresie ocen. Pokazują zróżnicowane znaczenie podkategorii wpływu, a co za tym idzie różny stopień ich opomiarowania. Jaskrawym przykładem tego typu zróżnicowań jest zbiór kluczowych wskaźników społecznych dla oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na pracowników, w którym wyraźnie dominują zagadnienia związane ze zdrowiem i bezpieczeństwem.

Zdiagnozowany zbiór kluczowych wskaźników społecznych nie tylko pozwala na monitorowanie zgodności efektów prowadzonej działalności z zasadami rozwoju zrównoważonego, ale także może służyć ukierunkowaniu strategii, celów i działalności przedsiębiorstw górniczych w myśl założeń teorii interesariuszy, a także budowy zrównoważonych przedsiębiorstw. Z perspektywy zbioru kluczowych wskaźników społecznych na pierwszy plan wysuwają się kwestie oddziaływania przedsiębiorstw górniczych na pracowników

Tabela 5. Kluczowe wskaźniki społeczne dla grupy interesariuszy – aktorzy łańcucha wartości

Table 5. Key social indicators for stakeholders group – value chains actors

Podkategorie wpływu	Wskaźniki kluczowe
Uczciwa konkurencja	Liczba przypadków zaangażowania w porozumienia/sojusze antykonkurencyjne Posiadanie formalnych oświadczeń/procedur służących zapobieganiu działaniom lub współuczestnictwie w działaniach antykonkurencyjnych Wysokość kar za zachowania antykonkurencyjne/monopolistyczne Posiadanie wew. regulacji dotyczących komunikacji, promocji, marketingu i reklamy
Respektowanie praw własności intelektualnej	Liczba udokumentowanych naruszeń praw własności intelektualnej (zwłaszcza w relacjach z dostawcami, kooperantami)
Relacje z dostawcami	Liczba zgłaszanych zastrzeżeń dot. czasu realizacji zleceń (np. aneksy do umów) Liczba przypadków niezrealizowanych terminowo płatności
Promowanie społecznej odpowiedzialności	Brak wskaźników kluczowych

Źródło: Opracowanie własne - wskaźniki rekomendowane wg (Benoit C. (red.), 2013)

i społeczności lokalne. Za priorytetowe zagadnienia można uznać zdrowie i bezpieczeństwo pracowników, przestrzeganie praw pracowniczych, ale także, co interesujące, kwestie takie jak przejrzystość i otwartość naboru do pracy, brak dyskryminacji oraz podejmowanie działań służących podnoszeniu kwalifikacji pracowników. Z kolei w odniesieniu do społeczności lokalnych priorytetowe zagadnienia to zapobieganie i minimalizowanie negatywnych skutków prowadzonej działalności, dbałość o wzajemną, dwukierunkową komunikację oraz pełnienie aktywnej roli w sferze ekonomicznej, zwłaszcza w aspekcie tworzenia miejsc pracy. To również podejmowanie systematycznych wysiłków przez przedsiębiorstwa górnicze na rzecz poprawy wyników środowiskowych. W przypadku pozostałych grup interesariuszy istotne aspekty społeczne odnoszą się także do sfery norm i standardów etyki biznesu. Są to chociażby kwestie przejrzystości prowadzonej działalności gospodarczej, eliminowania zachowań antykonkurencyjnych i monopolistycznych, czy też przestrzegania realizacji zapisów umów oraz praw własności intelektualnej.

Artykuł został przygotowany w Głównym Instytucie Górnictwa, w ramach pracy statutowej Nr 11510144 – 360.

Literatura

- Ankieta RESPECT Index. 2014 - Warszawa Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie.
- BARTKOWIAK B. (red.) 2011 - Zrównoważony rozwój organizacji a relacje z interesariuszami. Poznań Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Zeszyty Naukowe 199, s. 73 – 116.
- BENOÎT C., MAZIEN B. (red.) 2009 - Guidelines for Social Life Cycle Assessment of Products. United Nations Environment Programme 2009, s. 45 – 49.
- BENOÎT C. (red.). 2013 - The methodological sheets for sub-categories in Social Life Cycle Assessment (S-LCA). United Nations Environment Programme.
- CASTELLS M. 2010 - Społeczeństwo sieci. Warszawa Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 109 – 110.
- CIROTH A., FRANZE J. 2011 - LCA of an Ecolabeled Notebook, Consideration of Social and Environmental Impacts Along the Entire Life Cycle. Berlin GreenDeltaTC GmbH.
- FLORKOWSKA L., BRYT – NITARSKA I. 2015 - Społeczne aspekty szkód górniczych. „Przeгляд Górnicy” nr 11, s. 101 – 105. Freeman jest w tekście 1984 brak w spisie.
- GLINKA B., KONECKI K. (red.). 2006 - Współczesne problemy socjologii i zarządzania. Wybrane zagadnienia. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź s.170 – 174.
- LABUSCHAGNE C., BRENT A. C. 2006 - Social Indicators for Sustainable Project and Technology Life Cycle Management in the Process Industry. International Journal of LCA 11, s. 3 – 15.
- LORENC S., KUSTRAA. 2015 - Wzrost wartości rynkowej przedsiębiorstw górniczych jako efekt prowadzenia polityki zrównoważonego rozwoju. „Przeгляд Górnicy” nr 8, s. 40 - 44.
- LEHMANN A., RUSSI D., BALA A., FINKBEINER M. I FULLANA P. 2011 - Integration of Social Aspects in Decision Support, Based on Life Cycle Thinking. Sustainability 3(4), 562-577; doi:10.3390/su3040562.
- ŁOBEJKO ST. (red.) 2012 - Przedsiębiorstwa sieciowe i inne formy współpracy sieciowej. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 65.
- MAJER M. Dobór wskaźników społecznych dla oceny cyklu życia produktu na przykładzie sektora górnictwa węgla kamiennego wskaźników społecznych, Praca statutowa GIG Nr 13510133 (niepublikowana).
- MANHART A. GRIESHAMMER R. 2006 - Social impacts of the production of notebook PCs, Contribution to the development of a Product Sustainability Assessment (PROSA). Freiburg Öko-Institut, Institut for Applied Ecology.
- SANDIN I IN Sustainability Reporting Guidelines Version 3.1. Amsterdam Global Report Initiative 2011.

Artykuł wpłynął do Redakcji - luty 2016
Artykuł zaakceptowano do druku 19.07.2016.